

САДРЖАЈИ ПАТРИОТСКОГ ВАСПИТАЊА У ОСНОВНОШКОЛСКОЈ НАСТАВИ МУЗИЧКЕ КУЛТУРЕ: ЗНАЧАЈ И ЗАСТУПЉЕНОСТ^а

Драгана Цицковић Сарајлић^{1*}, Биљана М. Павловић²

¹Универзитет у Приштини, Косовска Митровица, Факултет уметности,
Звечан, Србија

²Универзитет у Приштини, Косовска Митровица, Учитељски факултет,
Лепосавић, Србија

**dsarajlic@gmail.com*

Апстракт

У раду се разматра значај и заступљеност садржаја патриотског васпитања у основношколској настави Музичке културе и однос ученика према њима. Патриотско васпитање у настави Музичке културе остварује се упознавањем ученика с музичким садржајима који доприносе развијању патриотизма, а то су традиционалне, духовне и патриотске пјесме, као и дјела националне умјетничке музике. Овај вид васпитања данас има изузетан смисао и значај, нарочито на територији Косова и Метохије, гдје је, због специфичних услова живота српског народа, неопходно посветити већу пажњу развијању осјећаја државне и националне припадности и патриотизма. У раду су представљени резултати истраживања које је за циљ имало утврдити мишљење ученика 8. разреда са територије централне Србије и Косова и Метохије о значају и заступљености садржаја патриотског васпитања у основношколској настави Музичке културе. Полазна претпоставка у истраживању била је да ученици 8. разреда са територије централне Србије и Косова и Метохије имају развијену свијест о значају садржаја патриотског васпитања и о потреби њихове веће заступљености у основношколској настави Музичке културе, што је истраживањем дјелимично потврђено. Резултати истраживања указују на потребу за већом заступљеношћу патриотског васпитања у основношколској настави Музичке културе. У раду су примјењене дескриптивна метода и метода теоријске анализе.

Кључне речи: патриотизам, васпитање, музички садржаји, основна школа.

^а Рад је резултат истраживања у оквиру пројекта ИИИ 47023 „Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција”, које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

THE IMPORTANCE AND REPRESENTATION OF PATRIOTIC EDUCATION CONTENT IN ELEMENTARY SCHOOL TEACHING OF MUSIC CULTURE

Abstract

This paper discusses the importance and representation of the content of patriotic education in elementary school teaching of music culture and the attitude of students towards it. Patriotic education in teaching of music culture is realized by familiarizing students with the musical contents that contribute to the development of patriotism, such as traditional, spiritual and patriotic songs, as well as works of national art music. This form of education today has great meaning and significance, especially in the region of Kosovo and Metohija where, due to the specific conditions of life of Serbian people, it is necessary to pay more attention to developing a sense of state and national belonging and patriotism. The paper presents the results of the research which was aimed at determining the opinion of the 8th grade students from the territory of central Serbia and Kosovo and Metohija about the importance and representation of the content of patriotic education in elementary school teaching of music culture. The starting assumption of the study was that 8th grade students from the territory of central Serbia and Kosovo and Metohija have a developed awareness about the importance of the content of patriotic education and the need for its greater representation in elementary school teaching of music culture, which was partly confirmed by the research. The results of the research indicate the necessity for greater representation of patriotic education in elementary school teaching of music culture. The study was conducted using descriptive methods and the methods of theoretical analysis.

Key words: patriotism, education, music contents, elementary school.

УВОД

Питање избора и заступљености одређених васпитно-образовних садржаја у настави једно је од фундаменталних питања дидактике (Вилотијевић, 2000: 153). Наставни садржаји су промјенљива историјска и педагошка категорија који су се одувijek усклађивали са друштвено-историјским околностима и потребама једне друштвене заједнице. На садржајима наставе темељи се и одвија cjелокупан наставни процес, зато су они један од кључних чинилаца обликовања личности васпитаника. Доживљавајући одређене наставне садржаје и упознајући се са њима, ученици формирају лични став према естетским, моралним, националним и другим вриједностима. Садржаји, нарочито они са јаким емотивним набојем, „доприносе да ученик формира уверења, подстичу га на акцију и утичу на његово понашање” (Вилотијевић, 2000: 147). Педагози увиђају да се у савременим условима све чешће постављају питања „које садржаје изучавати у настави, како вршити њихов избор, како образовне садржаје довести у склад са достигнућим научним и културним вредностима уопште” (Kruļj i sar., 2002: 179). Разматрајући проблематику патри-

отског васпитања, Бранко Јовановић уочава да не постоје довољно студиозни програми развоја и остваривања националних вриједности у школама и да њихово недовољно усвајање у основношколској настави „отвара простор за деловање других чинилаца, који ће ’пунити главе’ и срца младима неким другим вредностима које нису у складу са националним вредностима васпитања” (Јовановић, 2012: 79). Зато је неопходно да основношколско образовање, кроз своје наставне програме и садржаје патриотског карактера, омогући преносе националних вриједности и континуитет традиције, што по мишљењу социолога Милете Ракића представља „најважнији фактор очувања и одржања идентитета сваке заједнице” (Ракић, 2010: 119). Патриотско васпитање треба да допринесе остваривању ових важних националних задатака.

Тумачећи патриотизам као „снажно осећање припадности свом народу и домовини и спремност да се своја делатност усклади са интересима домовине (...), те да се интереси домовине ставе, ако је потребно, и изнад сопствених личних интереса” (Pedagoška enciklopedija 2, 1989: 172), патриотизам симболизује једно од најузвишенијих људских осјећања која се заснивају на поштовању особених националних вриједности, али и на уважавању универзалних хуманистичких вриједности: правичност, истинитост, човјекољубље, духовност и моралност. Родољубље се, како Љубиша Митровић указује, не смије супротстављати човјекољубљу (Митровић, 2010: 94) и, умјесто некритичког величања сопствене националне или етничке заједнице и његовања љубави искључиво према њој, „потребно је развијати љубав и поштовање према човеку и према човечанству уопште” (Јовановић, Качапор, 2016: 354). У том смислу, социолог Петар Анђелковић истиче да, када постоји јака национална самосвијест, „онда долази до идентификације личне солидарности и патриотске лојалности. У човеку се стално преплићу љубав према отаџбини и свест о томе да је грађанин света” (Анђелковић, 2014: 114). Описујући психичке особине Срба, Јован Цвијић истиче да родољубиви жар српском народу „није дошао ни преко књига ни преко школа”, већ да је Србин одувijek имао врло јасну и развијену националну свијест. Према њему: „Национални морал и национална мисао наслеђе су дуге историјске прошлости; они су се учврстили као инстинкти који аутоматски одређују понашање сваког грађанина и читавог народа. За народну ствар сви подносе највеће жртве” (Цвијић, 1966: 369). Осјећања супротна патриотизму су локализам, национализам, шовинизам, мржња и искључивост према другим народима. С обзиром на то да су традиционалне, патриотске и духовне пјесме значајан чинилац патриотског васпитања, жељели смо да сазнамо какво мишљење о њима имају ученици 8. разреда са територије централне Србије и Косова и Метохије.

ПАТРИОТСКО ВАСПИТАЊЕ У НАСТАВИ МУЗИЧКЕ КУЛТУРЕ

Патриотско васпитање подразумјева развијање патриотских осјећања и ставова према својој земљи и народу, те и идентификацију са њима. Његову теоријско-методолошку основу треба да чини „сазнање о друштву, етничкој заједници и држави у којој се живи, које мора бити истинито и критички осмишљено с етичко-цивилизацијског становишта. Не треба тражити да се отаџбина воли затворених очију” (Марковић, 2010: 34). Овај вид васпитања подразумјева његовање и развијање националне свијести, културног и националног идентитета, уз истовремено развијање осјећаја интернационализма, космополитизма, сарадње и разумјевања међу свим народима свијета. Основу патриотског васпитања представљају: „љубав према домовини и народу, јединство духовних, друштвених, економских, културних интереса; морална и духовна достигнућа народа изражена у језику, обичајима, традицији, науци, уметности, моралу и религији, спремност за одбрану слободе и интегритета, независности земље и народа, као и вера у будућност и просперитет земље” (Јовановић, 2005: 61). У основношколској настави Музичке културе једно од кључних питања је који музички садржаји омогућавају успјешну реализацију патриотског васпитања. Традиционалне, духовне и патриотске пјесме вјерни су пратилац српског народа кроз његову историју и трајање. Оне представљају неисцрпан извор сазнања о животу српског народа, његовом историјском, културном и духовном развоју, зато су то садржаји који снажно доприносе развијању осјећаја патриотизма и националног идентитета. Ове пјесме одувijek су имале изузетан смисао и значај у формирању, као и у реконструкцијама српског националног идентитета (Базић, Павловић, 2017: 295). Оне су вијековима омогућавале усвајање националних вриједности и развијање патриотских осјећања и ставова, те подстицале „деловање и понашање у складу са интересима и циљевима националне заједнице” (Јовановић, Парлић, 2011: 153). Питање националног идентитета се према мишљењу социолога Јована Базића посебно актуализује у кризним временима или у периодима наглих и брзих друштвених промјена „када појединац и друштво, у бекству од несигурности, прибегавају преиспитивању свог идентитета или трагању за новим идентитетом, односно, реконструкцији свог националног идентитета” (Базић, 2012: 36). Његовање традиционалних, патриотских и духовних пјесама данас је од посебног националног и педагошког значаја у раду са ученицима који живе у енклавама,¹ на територији покрајине Косово и Метохија.² Примјеном ових садржаја у специфичним

¹ Енклава – етничка или нека друга заједница одвојена од своје матице.

² Косово и Метохија је аутономна покрајина у саставу Републике Србије према уставу ове државе. Од 1999. године је под привременом управом Организације

условима живота српског народа на овим просторима „код ученика се формирају представе о континуитету и укорењености српског ентитета и традиције у овој средини, развија се осећај државне и националне припадности, патриотизам и родољубље” (Павловић, 2013: 12). Ове пјесме пружају снажну моралну подршку српском становништву, јачају вољу и жељу за опстанком на овим просторима.

Традиционалне, духовне и патриотске пјесме – основа патриотског васпитања у настави Музичке културе

Упоредо са развојем српског националног идентитета, који је формиран у дуготрајном друштвено-историјском процесу, развијао се и музички идентитет у чијој основи су традиционалне, духовне и патриотске пјесме. Ове пјесме одувјек су биле снажно средство формирања, очувања, јачања националне свијести и развоја патриотизма. *Традиционалне народне пјесме* сежу у далеку прошлост, пружајући жива и аутентична свједочанства о етничком поријеклу Срба. Досељавајући се на ове просторе, Стари Словени, од којих потичемо, донијели су своју културу и традицију, која је сачувана до данашњег времена захваљујући усменом преношењу, *с кољена на кољено*. Из историјских извора да се закључити да су Словени били наклоњени пјесми и музици уопште (Ђоровић, 2014: 60). О томе говоре и лингвистичке анализе „које показују да у свим словенским језицима лексеме *певати* и *певање* имају исти корен, што значи да су те речи Словени понели из прадомовине” (Деретић, 2005: 26). Забиљежено је и то да су словенске пјесме биле пријатне и звучне (Пејовић, 1998: 34). Ове пјесме из далеке прошлости битан су елемент духовне културе српског народа јер указују на наше прасловенско поријекло, што доприноси развијању националне свијести и етничког идентитета. На традицију и културу Старих Словена битно је утицала византијска култура и хришћанска религија, што је довело до христјанизације – прилагођавања паганских обичаја и обреда, као и пјесама, новој религији. Проучавајући овај слој српских народних пјесама, Зорислава Васиљевић наводи да се у њима сусрећемо са рудиментом музичког архетипа, који је исказан кроз микрооблик и микротонске низове, „најчешће од бихорда до тетра хорда” (Васиљевић, 2000: 13), што представља специфичност српске изворне музичке баштине. Доласком Турака на ове просторе, српски народ суочио се са изазовима егзистенције, а у таквим приликама друштва теже „да посегну за колективним памћењем, како би пронашла решење које се показало као успешно у сличним ситуацијама у прошлости, и да их потом

Уједињених нација. Органе привремене управе контролишу Албанци, који су једнострано прогласили независност Републике Косово.

прилагоде новим изазовима” (Бодрожих, 2015: 15). Традиционалне народне пјесме тада добијају на значају постајући снажно духовно упориште у борби за опстанак. Проучавајући народне пјесме као социолошки феномен, социолог Ђуро Бодрожих истиче да су оне изузетан садржај за проучавање и разумјевање друштвених прилика у прошлости, те да је пјевање медиј „који нам омогућава урастање у догађаје удаљене и временски и просторно, у којима нисмо учествовали ни лично ни генерацијски” (Бодрожих, 2015: 176). У петовијековном ропству под Турцима, оне су биле „јединствен извор сазнања и мудрости за младе генерације. Преносећи се из генерације у генерацију чувале су искуство народног живота, изградивши непоновљив систем моралних вредности” (Павловић, 2013а: 669). Оне су и данас у основношколској настави изузетно вриједан садржај у моралном и патриотском васпитању ученика. Истраживања показују да су народне пјесме и други садржаји народног музичког стваралаштва заступљени у одређеној мјери у основношколском наставном програму Музичке културе, али је исто тако очигледно „да се ови садржаји не налазе интегрисани у пуној форми ни на једном месту, и као такви, неинтегрисани, пружају умањену могућност да се појми, осјети и одухови дух народа коме се припада” (Мандић, 2009: 335). У том смислу, помоћна музичко-педагошка литература наставницима пружа могућност да наставну обогате овим садржајима.³

Под термином *духовне пјесме* подразумевају се композиције са текстом и садржајем прикладним за употребу у свечаним литургијским обредима, али то су и друге композиције са религиозном тематиком које се могу пјевати и у другим пригодним приликама (Цицковић Сарајлић, 2014: 21). У средњовековној Србији овим пјесмама придавао се велики значај. Свјесни изузетне васпитне моћи и улоге пјесама духовне тематике, црквене власти форсирале су њихово извођење, жељећи да народну свијест обликују у духу византијске културе и традиције. Биле су саставни дио не само вјерских обреда већ и свих важних државних догађаја и прослава. Забиљежено је да је крунисање краља Стефана Првовенчаног било пропраћено свечаном литургијом (Пејовић, 1998: 40). Ове пјесме преносиле су се усменим путем, „од доброг појца – учитеља ка добром појцу – ђаку” (Перковић Радак, 2004: 5). Духовне пјесме доприносе развоју моралне свијести и вјерског идентитета ученика, омогућавајући им да доживе узвишена осјећања љубави према Богу и својој вјери, према истини и људима. Оне су извор сазнања о православној вјери и српској традицији. Позивају на мир, скромност, пожртвованост, истино-

³ Значајан извор српских традиционалних пјесама које се могу користити у настави Музичке културе може бити збирка *Цветник српских народних песама* (Васиљевић, 1996).

љубивост, поштење, честитост, поштовање културе и традиције свог народа, па су значајни садржаји друштвено-моралног, вјерског и патриотског васпитања. Анализом наставних програма и уџбеника Музичке културе утврђено је да су духовне пјесме запостављене и занемарене.⁴

Патриотске пјесме изражавају колективна осјећања народа, у којима доминира љубав према отаџбини, свом народу и слободи, те, као такве, снажно утичу на формирање националне и патриотске свијести (Павловић, Цицковић Сарајлић, 2015: 1145). Српски народ је кроз историју много пута био приморан да се бори за своју слободу. Од Косовског боја, балканских ратова, Првог и Другог свјетског рата, па све до НАТО агресије 1999. године, патриотизам се у српском народу идентификовао са борбом против освајача и сновима о националној слободи и еманципацији. Из периода балканских ратова и Првог свјетског рата потичу најљепше српске патриотске пјесме, које у савременом васпитању треба да буду извориште националног духа и поноса. Током ослободилачких ратова ове пјесме су својим пркосним, слободарским и родољубивим тоном снажно подизале моралну свијест људи, јачале борбени дух и јединство народа, позивале на борбу за спас народа и отаџбине (Павловић, Цицковић Сарајлић, 2015: 1146). Од формирања прве Југославије (1918), па све до деведесетих година XX вијека, настаје период, који, према социологу Петру Анђелковићу, за српски народ представља дисконтинуитет у сваком смислу – историјском, етничком, културном (Анђелковић, 2014). У том периоду, националне пјесме биле су усмјерене на његовање духа југословенства, што је доприносило урушавању српског идентитета (Базић, Павловић, 2017: 291). Током 90-их година XX вијека почиње да се јавља велико интересовање за српску историју, традицију и културу, као и за родољубиве патриотске пјесме из славних времена српске историје, које су снажно допринијеле буђењу националне свијести. Мотиви родољубивих пјесама су свакако и природне љепоте домовине, знамените личности из области науке, умјетности или спорта, које су својим дјеловањем у најљепшем свијетлу представиле наш народ у свијету. Ове пјесме имају непроцјењив значај у развијању патриотизма, али су, попут духовних и традици-

⁴ У наставном програму за наставу Музичке културе од 1. до 8. разреда, од укупно 623 композиције које су предложене за пјевање, пјевање и свирање, музичко описмењавање и слушање, само 29 композиција је духовне тематике. У уџбеницима Музичке културе од 1. до 8. разреда, издавача *Завод за уџбенике*, од укупно 199 предложених композиција – свега 14 је духовног карактера (Цицковић Сарајлић, 2014). У збирци *Српске духовне пјесме* (Цицковић Сарајлић, 2013) наведен је избор духовних пјесама примјерених гласовним способностима ученика основне школе, које се могу искористити у настави Музичке културе.

оналних пјесама, и оне запостављене у уџбеницима и у наставним програмима Музичке културе, што потврђују резултати истраживања које су 2014. године спровеле ауторке овог рада.⁵

МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Предмет истраживања представља значај и заступљеност садржаја патриотског васпитања у основношколској настави Музичке културе. Циљ је био утврдити мишљење ученика 8. разреда са територије централне Србије и Косова и Метохије о значају и заступљености садржаја патриотског васпитања у основношколској настави Музичке културе. Полазна претпоставка у истраживању била је да ученици 8. разреда са територије централне Србије и Косова и Метохије имају развијену свијест о значају садржаја патриотског васпитања и о потреби њихове веће заступљености у основношколској настави Музичке културе. У времену када је српски идентитет угрожен на територији Косова и Метохије, сматрамо да је изузетно важно развијати свијест ученика о свом народу, његовом поријеклу, историји и култури, а то се у настави Музичке културе постиже, између осталог, упознавањем традиционалних, духовних и патриотских пјесама. У складу са циљем, дефинисани су следећи истраживачки задаци: 1) утврдити мишљење ученика о значају традиционалних, духовних и патриотских пјесама у развијању љубави према свом народу; 2) утврдити мишљење ученика о заступљености традиционалних, духовних и патриотских пјесама у настави Музичке културе. На овако постављене задатке формулисани су следеће помоћне хипотезе: 1) већина ученика је свјесна вриједности традиционалних, духовних и патриотских пјесама у развијању љубави према свом народу; 2) већина ученика мисли да традиционалне, духовне и патриотске пјесме треба да буду заступљеније у основношколској настави Музичке културе. У истраживању су коришћене дескриптивна метода и метода теоријске анализе, а од инструмената анкетни упитник

⁵ У наставном програму за наставу Музичке културе од 1. до 8. разреда, од укупно 504 пјесме предложене за пјевање, слушање и за рад са хором, свега 14 наслова упућује на родољубиву, патриотску тематику. Од 199 пјесама, колико их је предложено у уџбеницима за Музичку културу од 1. до 8. разреда, издавача *Завод за уџбенике* – свега 4 пјесме имају патриотску тематику (Павловић, Цицковић Сарајлић, 2015). Богат избор патриотских пјесама примјерених ученицима основношколског узраста изложен је у раду *Заступљеност и значај патриотских пјесама у настави музичке културе* (Павловић, Цицковић Сарајлић, 2015).

за ученике 8. разреда.⁶ Истраживање је извршено средином маја 2016. године у 24 основне школе у Србији, односно у 12 школа из централне Србије и у 12 школа са Косова и Метохије.⁷ Анкетирањем је обухваћено укупно 534 ученика: 306 (57,3%) ученика из централне Србије и 228 (42,7%) ученика са Косова и Метохије. Од статистичких мјера и поступака коришћене су фреквенције, проценти, табеларно приказивање и χ^2 тест. Сви квантитативни показатељи праћени су квалитативном анализом. Подаци су обрађени програмским пакетом за статистичку анализу података SPSS, верзија 21.0.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Први истраживачки задатак био је *утврдити мишљење ученика о значају традиционалних, духовних и патриотских пјесама у развијању љубави према свом народу*. Жељели смо да сазнамо: у којој мјери ученици воле да пјевају традиционалне, духовне и патриотске пјесме, у чему је по њиховом мишљењу највећи значај тих пјесама, те како процјењују однос својих вршњака према њима.

Анализирајући одговоре испитаника на нивоу цјелокупног узорка (Табела 1), очигледно је да се нешто више од трећине испитаника (36,1%) изјаснило да мало воли да пјева традиционалне, духовне и патриотске пјесме, али није занемарљив ни број ученика који ове пјесме воле да пјевају веома много (14,1%) и много (7,8%). Међутим, добар дио ученика изјаснио се да не воли да пјева ове пјесме (19,1%) или их по вриједности не одваја од других пјесама (23,0%). Занимљиво је да су се ученици са Косова и Метохије, у односу на ученике из централне Србије, у већем броју определили да веома много и много воле да пјевају традиционалне, духовне и патриотске пјесме. Добијене вриједности показују да између одговора

⁶ У овом раду представљени су одговори ученика на пет питања затвореног типа, од укупно 30 питања, колико их је постављено у оквиру обимнијег истраживања које је посвећено садржајима патриотског васпитања у настави Музичке културе.

⁷ Истраживање је спроведено у следећим основним школама из централне Србије: „Свети Сава” Бор, „Сутјеска” Рашка, „Димитрије Туцовић” Краљево, „Колле Радишић” Ниш, „Кнегиња Милица” Трстеник, „Нада Поповић” Крушевац, „Младост” Београд, „Драгиша Михаиловић” Крагујевац, „Краљ Александар I” Пожаревац, „Свети Сава” Младеновац, „Меша Селимовић” Нови Пазар и „Алекса Дејовић” Севојно; и са територије Косова и Метохије: „Доситеј Обрадовић” Прековце, „Краљ Милутин” Грачаница, „Десанка Максимовић” Косовска Каменица и Ајновце, „Миладин Поповић” Пасјане, „Шарски одред” Врабештица и Севце, „Рајко Урошевић” Готовуша, „Петар Кочић” Брњак и Бубе, „Благоје Радић” Зупче, „Свети Сава” Косовска Митровица, „Лепосавић” Лепосавић, „Вук Караџић” Звечан и „Јован Цвијић” Зубин Поток.

ученика из централне Србије и ученика са Косова и Метохије постоји статистички значајна разлика о томе у којој мјери воле да пјевају традиционалне ($\chi^2 = 58,15$; $df = 4$; $p = 0,01$), духовне ($\chi^2 = 42,33$; $df = 4$; $p = 0,01$) и патриотске пјесме ($\chi^2 = 26,8$; $df = 4$; $p = 0,01$). Овакви резултати указују на значај и потребу заступљености садржаја патриотске тематике на простору покрајине Косова и Метохије.

Табела 1. Колико ученици воле да пјевају традиционалне, духовне и патриотске пјесме

Врста пјесама	Регион	f %	Веома много	Много	У истој мјери као и друге пјесме	Мало	Не волим да их пјевам	Укупно
Традиционалне	Србија	f 10 % 3,3%	10	28	70	116	80	304
	Косово	f 23 % 10,2%	23	42	82	64	15	226
Духовне	Србија	f 10 % 3,4%	10	22	51	118	93	294
	Косово	f 18 % 8,0%	18	40	48	94	24	224
Патриотске	Србија	f 31 % 10,4%	31	38	55	106	69	299
	Косово	f 30 % 13,3%	30	51	55	69	20	225
Укупно	Србија и Косово	f 122 % 7,8%	122	221	361	567	301	1572
		%	7,8%	14,1%	23,0%	36,1%	19,1%	100%

Табела 2. Мишљење ученика о највећем значају учења традиционалних пјесама

Регион	f %	Доприносе развоју гласа	Поучне су	Доприносе развијању љубави према свом народу	Доприносе развоју памћења	Доприносе његовању и развијању естетског укуса	Укупно
Србија	f 14 % 4,7%	14	61	185	11	25	296
Косово	f 6 % 2,7%	6	31	168	10	6	221
Укупно	f 20 % 3,9%	20	92	353	21	31	517
	%	3,9%	17,8%	68,3%	4,1%	6,0%	100%

Више од двије трећине испитаника, конкретно њих 68,3%, (Табела 2), сматра да традиционалне пјесме доприносе развијању љубави према свом народу. Такво мишљење дијели 76% ученика са Косова и Метохије, односно 62,5% ученика из централне Србије, па је

очигледна статистички значајна разлика у одговорима ове двије групе испитаника ($\chi^2 = 14,93$; $df = 4$; $p = 0,01$).

Табела 3. Мишљење ученика о највећем значају учења духовних пјесама

Регион	f	Доприносе	Поучне	Доприносе	Доприносе	Доприносе	Укупно
	%	развијању	су	развијању	развијању	његовању и	
		гласа		љубави према	памћења	развијању	
				вјери и свом		естетског	
				народу		укуса	
Србија	f	12	44	199	15	11	281
	%	4,3%	15,7%	70,8%	5,3%	3,9%	100%
Косово	f	2	30	170	9	5	216
	%	0,9%	13,9%	78,7%	4,2%	2,3%	100%
Укупно	f	14	74	369	24	16	497
	%	2,8%	14,9%	74,2%	4,8%	3,2%	100%

Највећи број испитаника (74,2%) схвата да се значај учења духовних пјесама огледа у томе што оне доприносе развијању љубави према вјери и свом народу (Табела 3). Ученици са Косова и Метохије, у односу на ученике из централне Србије, нешто су боље процијенили значај духовних пјесама.

Табела 4. Мишљење ученика о највећем значају учења патриотских пјесама

Регион	f	Доприносе	Поучне	Доприносе	Доприносе	Доприносе	Укупно
	%	развијању	су	развијању	развијању	његовању и	
		гласа		љубави према	памћења	развијању	
				свом народу		естетског	
						укуса	
Србија	f	11	49	211	13	14	298
	%	3,7%	16,4%	70,8%	4,4%	4,7%	100%
Косово	f	7	30	165	10	7	219
	%	3,2%	13,7%	75,3%	4,6%	3,2%	100%
Укупно	f	18	79	376	23	21	517
	%	3,5%	15,3%	72,7%	4,4%	4,1%	100%

Скоро три четвртине испитаника (72,7%) сматра да је највећи значај учења патриотских пјесама у томе што доприносе развијању љубави према свом народу (Табела 4). Овакво мишљење дијели већина ученика из централне Србије и са Косова и Метохије, те међу њиховим одговорима не постоји статистички значајна разлика ($\chi^2 = 1,78$; $df = 4$; $p = 0,78$).

Табела 5. Процјени мишљење својих вршњака о традиционалним пјесмама

Регион	f	Мисле да су вриједне и да их треба пјевати	Цјене ове пјесме али их не пјевају јер их не познају довољно	Ријетко их пјевају	Нису заинтересовани за ове пјесме	Не воле да их пјевају	Укупно
Србија	f	38	107	23	38	90	296
	%	12,8%	36,1%	7,8%	12,8%	30,4%	100%
Косово	f	79	73	19	22	29	222
	%	35,6%	32,9%	8,6%	9,9%	13,1%	100%
Укупно	f	117	180	42	60	119	518
	%	22,6%	34,7%	8,1%	11,6%	23,0%	100%

Табела 5 показује да највећи број испитаника (34,7%) мисли да њихови вршњаци цијене традиционалне пјесме, али их не пјевају. Није занемарљив ни број ученика (22,6%) који сматра да њихови вршњаци мисле да су традиционалне пјесме вриједне и да их треба пјевати, међутим, забрињава податак да се готово четвртина ученика (23%) определијелила за одговор да њихови вршњаци не воле да пјевају ове пјесме. Такође, уочено је да постоји статистички значајна разлика у одговорима ученика по овом питању ($\chi^2 = 47,10$; $df = 4$; $p = 0,01$), гдје се види да ученици са Косова и Метохије процјењују да њихови вршњаци имају позитивније мишљење о традиционалним пјесмама, у односу на ученике из централне Србије.

Табела 6. Процјени мишљење својих вршњака о духовним пјесмама

Регион	f	Мисле да су вриједне и да их треба пјевати	Цјене ове пјесме али их не пјевају јер их не познају довољно	Ријетко их пјевају	Нису заинтересовани за ове пјесме	Не воле да их пјевају	Укупно
Србија	f	31	86	62	66	37	282
	%	11,0%	30,5%	22,0%	23,4%	13,1%	100%
Косово	f	72	61	42	23	13	211
	%	34,1%	28,9%	19,9%	10,9%	6,2%	100%
Укупно	f	103	147	104	89	50	493
	%	20,9%	29,8%	21,1%	18,1%	10,1%	100%

Скоро трећина ученика (29,8%) сматра да њихови вршњаци цијене духовне пјесме, али их не пјевају јер их не познају довољно (Табела 6). Уочава се статистички значајна разлика између одговора ученика са простора централне Србије и Косова и Метохије ($\chi^2 = 47,47$; $df = 4$; $p = 0,01$). Наиме, већи број ученика са Косова и Метохије (34,1%), у односу на ученике из централне Србије (11,0%),

сматра да њихови вршњаци мисле да су духовне пјесме вриједне и да их треба пјевати.

Највећи број ученика (30,8%) процјењује да њихови вршњаци мисле да су патриотске пјесме вриједне и да их треба пјевати (Табела 7). Занимљиво је да се један дио ученика (7,2%) изјаснио да њихови вршњаци воле да пјевају патриотске пјесме, али се плаше да их изводе јавно. Овдје је ријеч о ученицима који живе у срединама гдје су заступљене и друге националности (у Новом Пазару и јужном дијелу Косова и Метохије), па сматрамо да из тог разлога избјегавају да пјевају патриотске пјесме, што би се могло схватити као провокација према припадницима других националности. Између одговора ученика постоји статистички значајна разлика ($\chi^2 = 38,32$; $df = 4$; $p = 0,01$), при чему је очигледно да ученици са Косова и Метохије у односу на ученике из централне Србије у већем броју процјењују да њихови вршњаци имају позитивно мишљење о патриотским пјесмама.

Табела 7. *Процјени мишљење својих вршњака о патриотским пјесмама*

Регион	f	Мисле да су % вриједне и да их треба пјевати	Цјене ове пјесме али их не пјевају	Воле их али избјегавају да их пјевају јавно јер се плаше	Нису заинтере- совани за ове пјесме	Не воле да их пјевају	Укупно
Србија	f	61	95	19	70	48	293
	%	20,8%	32,4%	6,5%	23,9%	16,4%	100%
Косово	f	94	51	17	33	15	210
	%	44,8%	24,3%	8,1%	15,7%	7,1%	100%
Укупно	f	155	146	36	103	63	503
	%	30,8%	29,0%	7,2%	20,5%	12,5%	100%

На основу добијених резултата закључујемо да је *већина ученика свјесна вриједности традиционалних, духовних и патриотских пјесама у развијању љубави према свом народу*, чиме је потврђена прва помоћна хипотеза. Такође, анализом и упоређивањем одговора ученика закључили смо да ученици са Косова и Метохије у односу на ученике централне Србије имају развијенију свијест о значају коришћења ових пјесама.

Други задатак истраживања био је *утврдити мишљење ученика о заступљености традиционалних, духовних и патриотских пјесама у настави предмета Музичка култура*. У оквиру овог задатка намјера нам је била да сазнамо у којој мјери су ученици учили традиционалне, духовне и патриотске пјесме на часовима предмета Музичка култура и у којој мјери их, по њиховом мишљењу, треба пјевати у школи.

Табела 8. У којој мјери су ученици учили традиционалне, духовне и патриотске пјесме

Врсте пјесама	Регион	f %	Веома много	Много	У истој мјери као и друге пјесме	Мало	Нисмо их учили	Укупно
Традиционалне	Србија	f 17 % 5,6%	17	55	134	86	9	301
	Косово	f 12 % 5,3%	12	44	74	78	19	227
Духовне	Србија	f 10 % 3,4%	10	28	92	124	37	291
	Косово	f 5 % 2,3%	5	29	65	97	19	215
Патриотске	Србија	f 12 % 4,0%	12	32	116	100	40	300
	Косово	f 6 % 2,7%	6	28	50	111	30	225
Укупно	Србија и Косово	f 62 % 4,0%	62	216	531	596	154	1559

Највећи број испитаника (38,2%) изјаснио се да су на часовима Музичке културе мало учили традиционалне, духовне и патриотске пјесме, док добар дио њих (34,1%) сматра да су их учили у истој мјери као и друге пјесме (Табела 8). Уочено је да постоји статистички значајна разлика између одговора ученика из централне Србије и са Косова и Метохије када је у питању мишљење о учењу традиционалних ($\chi^2 = 13,24$; $df = 4$; $p = 0,01$) и патриотских пјесама ($\chi^2 = 20,21$; $df = 4$; $p = 0,01$). Наиме, одговори ученика указују да се на територији централне Србије посвећује већа пажња учењу традиционалних и патриотских пјесама него на територији Косова и Метохије. Када су у питању духовне пјесме, не уочава се статистички значајнија разлика у одговорима ученика.

Највећи број ученика (35,8%) мисли да традиционалне, патриотске и духовне пјесме треба пјевати понекад, док добар дио њих (31,6%) мисли да их треба пјевати често. Један дио ученика (8,4%) мисли да их треба пјевати веома често. Изненађује међутим податак да значајан број ученика (7,1%) сматра да ове пјесме уопште не треба пјевати, односно, све им је једно да ли ће се ове пјесме пјевати или не (17,2%). Недовољна заступљеност садржаја патриотске тематике у основношколским наставним програмима Музичке културе свакако је један од разлога овако незаинтересованог односа ученика према традиционалним, духовним и патриотским пјесмама. Уочено је да ученици са Косова и Метохије у односу на ученике из централне Србије у већем броју сматрају да у основној школи треба више пјевати традиционалне, духовне и патриотске пјесме. Израчунати χ^2 квадрат везан за разлику у мишљењу о традиционалним пјесмама је χ^2

Табела 9. У којој мјери би у основној школи требало пјевати традиционалне, духовне и патриотске пјесме

Врсте пјесама	Регион	f %	Веома често	Често	Понекад	Свеједно ми је да ли ћемо их пјевати	Не треба их пјевати уопште	Укупно
Традиционалне	Србија	f	18	72	118	70	22	300
		%	6,0%	24,0%	39,3%	23,3%	7,3%	100%
	Косово	f	27	102	65	25	8	227
		%	11,9%	44,9%	28,6%	11,0%	3,5%	100%
Духовне	Србија	f	15	56	125	55	32	283
		%	5,3%	19,8%	44,2%	19,4%	11,3%	100%
	Косово	f	26	88	74	22	7	217
		%	12,0%	40,6%	34,1%	10,1%	3,2%	100%
Патриотске	Србија	f	27	75	105	63	25	295
		%	9,2%	25,4%	35,6%	21,4%	8,5%	100%
	Косово	f	16	95	65	31	15	222
		%	7,2%	42,8%	29,3%	14,0%	6,8%	100%
Укупно	Србија и	f	129	488	552	266	109	1544
	Косово	%	8,4%	31,6%	35,8%	17,2%	7,1%	100%

= 40,84; df = 4; p = 0,01; о духовним пјесмама је $\chi^2 = 45,38$; df = 4; p = 0,01; и о патриотским пјесмама је $\chi^2 = 18,02$; df = 4; p = 0,01. Имајући у виду одговоре ученика на последња два питања, закључујемо да друга потхипотеза (*Већина ученика мисли да традиционалне, духовне и патриотске пјесме треба да буду заступљеније у основношколској настави Музичке културе*) није потврђена.

ЗАКЉУЧАК

У раду је разматран значај и заступљеност садржаја патриотског васпитања у основношколској настави Музичке културе и однос ученика према њима. Полазећи од сазнања да су садржаји патриотског васпитања у настави Музичке културе традиционалне, духовне и патриотске пјесме, запостављене у уџбеницима и наставном програму, те да нису систематично уведене и искоришћене у васпитном смислу у настави, о чему свједоче радови истраживача које смо разматрали у теоријском дјелу рада – занимало нас је какво мишљење о значају и заступљености ових садржаја у настави имају ученици 8. разреда са територије централне Србије и Косова и Метохије. На основу резултата истраживања, закључујемо да на крају основношколског образовања ученици имају развијену свијест о значају садржаја патриотског васпитања, међутим, они нису убједљиво исказали интересовање за учење традиционалних, духовних и патриотских пјесама, односно за њихову већу заступљеност у настави. Сматрамо да је управо недо-

статак ових пјесама у уџбеницима и наставном програму, па самим тим и у настави, један од разлога оваквог односа ученика према њима јер – да би се ученици заинтересовали за одређене наставне садржаје, они се најприје морају упознати с њима. Истраживање је такође показало да су ученици са Косова и Метохије у односу на ученике из централне Србије у већем броју заинтересовани за учење традиционалних, духовних и патриотских пјесама, те да у већем броју сматрају да оне треба да буду заступљеније у настави, што упућује на већу потребу за овим садржајима у основним школама на територији Косова и Метохије. Будући да наставни садржаји могу значајно утицати на личност ученика, његове ставове, увјерења и понашање, неопходно је посветити већу пажњу заступљености и избору садржаја патриотске тематике у настави Музичке културе. Већа заступљеност таквих садржаја у настави доприноси развијању патриотизма, јачању и очувању националне свијести ученика, што је питање од виталног националног интереса на територији Косова и Метохије.

ЛИТЕРАТУРА

- Анђелковић, П. (2014). *Пасионирани патриотизам или ЕУропство* [Passionate patriotism or EUslavery]. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини – Косовска Митровица.
- Базих, Ј. (2012). *Друштвени аспекти образовања* [Social aspects of education], Прилози за социологију образовања. Београд: Институт за политичке студије, Учитељски факултет у Призрену – Лепосавић.
- Базих, Ј. и Павловић, Б. (2017). Улога музике у формирању и реконструкцијама српског националног идентитета [The role of music in the formation and reconstruction of the Serbian national identity]. *Српска политичка мисао*, број 1, 24. vol. 55. Београд: Институт за политичке студије, 279–298.
- Бодрожић, Ђ. (2015). *Српски идентитет* [Serbian identity]. Београд–Подгорица: Српска књижевна задруга, Књижевна задруга српског националног вијећа.
- Цицковић Сарајлић, Д. (2013). *Српске духовне пјесме* [Serbian spiritual songs], Збирка нотних записа за учитеље, наставнике и професоре музике. Косовска Митровица: Факултет уметности у Приштини–Звечану.
- Цицковић Сарајлић, Д. (2014). *Српска црквена музика у основношколској настави музичке културе* [Serbian church music in primary school teaching of music culture]. Косовска Митровица: Факултет уметности у Приштини – Косовска Митровица.
- Цвијић, Ј. (1966). *Балканско полуострво и јужнословенске земље* [Balkan Peninsula and the South Slavic countries]. Београд: Завод за уџбенике.
- Ћоровић, В. (2014). *Историја Срба* [History of the Serbs]. Београд: Феникс либрис.
- Деретић, Ј. (2005). *Културна историја Срба* [Cultural History of the Serbs]. Београд: Народна књига–Алфа.
- Јовановић, Б. (2005). *Школа и васпитање* [School and education]. Београд: Едука.
- Јовановић, Б. и Парлић, Ј. (2011). Улога наставе у остваривању циљева националног и интеркултуралног васпитања [The Role of Teaching in Achieving the Goals of National and Intercultural Upbringing]. У: К. Шпијунковић (ур.), *Настава и учење: стање и проблеми*, Зборник радова са научног скупа. Ужице: Учитељски факултет у Ужицу, 149–164.

- Јовановић, Б. (2012). Улога школе у развијању националних и проевропских вредности [The role of the school in developing national and pro-European values]. У: В. Трифуновић (ур.), *Школа као чинилац развоја националног и културног идентитета и проевропских вредности*, Зборник радова са међународног научног скупа (16. април 2011). Јагодина: Педагошки факултет у Јагодини, 75–88.
- Јовановић, Б. и Качапор, С. (2016). Васпитање за међунационалну толеранцију и сарадњу [Education for inter-ethnic tolerance and cooperation]. *Теме*, г. XL, бр. 1, Ниш: Универзитет у Нишу, 351–364.
- Krulj, R., Kačapor, S. i Kulić, R. (2002). *Pedagogija* [Pedagogy]. Beograd: Svet knjige.
- Мандић, Б. (2009). Народно музичко стваралаштво као подстицај развоја духовног „зрачења” ученика [National musical creativity as an incentive for the development of spiritual „glow“ of students]. У: И. Радовановић и Б. Требјешанин (ур.), *Иновације у основношколском образовању*, Зборник радова са научног скупа (14. новембар 2009). Београд: Учитељски факултет у Београду, 334–340.
- Марковић, Ж. Д. (2010). Улога националног васпитања у очувању културног идентитета у глобализирајућем друштву [The role of national education in the preservation of cultural identity in a globalized society]. У: С. Денић (ур.), *Могућност националног васпитања у време глобализације*, Зборник радова са научног скупа (8. април 2010). Врање: Учитељски факултет у Врању, 32–45.
- Митровић, Јб. (2010). Геокултурна парадигма, национално васпитање и идентитет у ери глобализације [Geocultural paradigm, national education and identity in the era of globalization]. У: С. Денић (ур.), *Могућност националног васпитања у време глобализације*, Зборник радова са научног скупа (8. април 2010). Врање: Учитељски факултет у Врању, 81–98.
- Павловић, Б. (2013). *Традиционално народно музичко стваралаштво Косова и Метохије у настави музике* [Traditional folk musical creativity of Kosovo and Metohija in teaching of music], Приручник за учитеље и наставнике музичке културе у основној школи. Лепосавић: Учитељски факултет у Призрену – Лепосавић.
- Павловић, Б. (2013а). Васпитне вредности традиционалних народних песама и игара у настави музичке културе [The educational value of traditional folk songs and dances in Teaching of music]. *Настава и васпитање*, год. LXII, бр. 4, 668–681.
- Павловић, Б. и Цицковић Сарајлић Д. (2015). Заступљеност и значај патриотских песама у настави музичке културе [The presence and importance of patriotic songs in teaching of music]. У: В. Вујевић (ур.), *Наука и слобода*, Зборник радова са научног скупа (6–8. јун 2014). Пале: Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, 1143–1154.
- Pedagoška enciklopedija 2* [Pedagogical Encyclopedia 2] (1989). У: N. Potkonjak i P. Šimleša (ur.). Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva [etc.].
- Пејовић, Р. (1998). *Српска музика од насељавања словенских племена на балканско полуострво до краја XVIII века* [Serbian music from the settlement of Slavic tribes on the Balkan peninsula until the end of the eighteenth century]. Београд: Универзитет уметности у Београду.
- Перковић Радак, И. (2004). *Музика српског осмогласника између 1850. и 1914. године* [Music of Serbian osmoglasnik – Orthodox liturgical books – between 1850 and 1914]. Београд: Факултет музичке уметности у Београду.
- Ракић, М. (2010). Национална безбедност и традиција [National Security and Tradition]. Приредио: Радослав Гађиновић, *Србија, Изградња националне безбедности*, Зборник радова. Београд: Институт за политичке студије, 117–132.

- Васиљевић, З. (1996). *Цветник српских народних песама* [Collection of Serbian folk songs]. Београд: Просвета.
- Васиљевић, З. (2000). *Рат за српску музичку писменост* [The war for Serbian music literacy]. Београд: Просвета.
- Вилотијевић, М. (2000). *Дидактика 1* [Didactic 1], Предмет дидактике. Београд: Научна књига, Учитељски факултет у Београду.

THE IMPORTANCE AND REPRESENTATION OF PATRIOTIC EDUCATION CONTENT IN ELEMENTARY SCHOOL TEACHING OF MUSIC CULTURE

Dragana Cicović Sarajlić¹, Biljana M. Pavlović²

¹University of Priština, Kosovska Mitrovica, Faculty of Arts, Zvečan, Serbia

²University of Priština, Kosovska Mitrovica, Teachers' Training Faculty, Leposavić, Serbia

Summary

This paper discusses the importance and representation of the content of patriotic education in elementary school teaching of music culture and the attitude of students towards it. Patriotic education in teaching of music culture is realized by familiarizing students with the musical contents that contribute to the development of patriotism, such as the traditional, spiritual and patriotic songs, as well as works of national art music. Starting from the understanding that the patriotic education contents are neglected in textbooks and curricula of musical culture, and that they are not used enough in educational work, we were interested in the opinion of the 8th grade students from the territory of central Serbia, and Kosovo and Metohija about the importance and representation of these contents in elementary school teaching of music culture. The starting assumption of the study was that 8th grade students from the territory of central Serbia and Kosovo and Metohija have a developed awareness about the importance of the content of patriotic education and the need for its greater representation in elementary school teaching of music culture, which was partly confirmed by the research. The results showed that at the end of primary education, the students have developed an awareness about the importance of the patriotic education content, however, they had not convincingly demonstrated interest in learning traditional, spiritual and patriotic songs, or for their greater representation in the classroom. We believe that the lack of these poems in textbooks and curricula, and therefore in the classroom, is one of the reasons for this attitude of students towards them. For students to become interested in specific contents, they must first be exposed to them. The research also showed that students from Kosovo and Metohija, relative to students from Central Serbia, expressed a higher interest in learning the traditional, spiritual and patriotic songs, and in a greater number believe that they should be represented in the classroom, which leads to a greater need for these facilities in primary schools in the territory of Kosovo and Metohija. Since teaching contents can significantly affect the personality of students, their attitudes, beliefs and behavior, it was concluded that it is necessary to pay more attention to the selection and use of patriotic-themed content in teaching, especially in Kosovo and Metohija. In this environment that should contribute to developing a sense of national identity and love for their country and people.